

Psykopater i samhället

Emil Nordvall
Andreas Oscarsson

Luleå tekniska universitet

C- uppsats

Samhällskunskap

Institutionen för Industriell ekonomi och samhällsvetenskap

Avdelningen för Samhällsvetenskap

SAMMANFATTNING

Denna uppsats handlar om en grupp avvikande människor i samhället kallat psykopater. Psykopati är en personlighetsstörning som drabbar 1-2 % av befolkningen. Sett till antalet människor som drabbas så låter det inte så allvarligt men slår man ut det på hela befolkningen så ser man helheten på problemet. Psykopati ska man undvika att diagnostisera förrän en person kommit upp i tjugooårsåldern dock visar sig tecken på en personlighetsstörning långt tidigare. Under denna uppsats så kommer vi att ta upp en mängd faktorer kring psykopati. Hur ser deras personlighet ut? Hur betar sig dessa människor som? Vi kommer att ta upp psykopatibegreppets historia och hur synen förändrats genom åren. Tyngdpunkten kommer dock att ligga på psykopaternas framfart i samhället, vad gör de för skada? Och hur fungerar de? Psykopater i maktpositioner kommer vi även att hårdgranska, hur många politiker och företagsledare som sitter i maktposition som förtroende valda eller som företagsledare. Detta arbete kan man se som en granskning av denna avvikande grupp, att ge sig på att lösa gåtan med psykopati är en övermäktig uppgift som kräver en djup specialiserad kunskap som bara legitimerade psykologer kan tänkas inneha. Psykopati är ett omdebatterat ämne och psykologer och forskare är inte överens om vilka metoder som man kan använda för att bota psykopater, väldigt många forskare som Sten Levander har den uppfattningen att psykopati inte är ett behandlingsbart tillstånd och att det inte finns någonting man kan göra för dessa människor, andra forskare hävdar att det visst går att behandla psykopater. Vi kommer närmare att titta på hur det ser ut på behandlingsfronten, går det att bota? Kostnader för detta? Och vad gör psykiatrin och våran kriminalvård för att hjälpa dessa människor, gör man något överhuvudtaget?

INNEHÅLLSFÖRTECKNING		SIDA
1.	INLEDNING	2
1.1	Syfte och frågeställningar	3
1.2	Material, metod och avgränsningar	3
2.	PSYKOPATIBEGREPPETS HISTORIA	5
2.1	Diagnosmetoder	5
3.	PSYKOPATPROFILEN	6
3.1	Impulsiv	6
3.2	Bristande kontroll	7
3.3	Behov av spänning	7
3.4	Många typer av psykopater	8
3.5	Den grymme psykopaten	8
3.6	Den principiöse psykopaten	9
4.	PSYKOPATER I ARBETSLIVET	12
4.1	Politiken, psykopaten och våldet	13
4.2	Psykopatiska chefer	14
4.2.1	Sådan är den psykopatiska chefen	15
4.2.2	Hur skyddar man sig mot en psykopatisk chef/kollega	16
4.2.3	Psykopaten som kollega	18
4.2.4	Chefen är psykopat	19
5.	PSYKOPATI HOS BARN OCH UNGDOMAR	19
5.1	Varför växer vissa barn och ungdomar upp till psykopater	20
6.	KOSTNADER	21
7.	BEHANDLING	21
8.	DISKUSSION	23
	REFERENSER	26
	BILAGOR	
Bilaga 1	Tony Olsson	27
Bilaga 2	Tobias Jardeberg	28

1. INLEDNING

En psykopat för oss - som för de flesta andra - är ett begrepp som tidigare varit synonymt med en seriemördare som dödar utan samvetskval eller ånger, men då man tittar närmare på vad en psykopat egentligen är så kryper det fram att det kan vara en människa som lever i vår närmsta omgivning. Det är faktiskt bara en liten procent av psykopaterna som begår mord och våldtäkter.

Möjligheten att man någon gång stöter på en sådan människa är stor, kanske är det den leende dammsugarförsäljaren, den karismatiska chefen eller den trevlige mannen före dig i postkön. Psykopater är ett problem som inte uppmärksammas särskilt mycket, trots det finns de mitt ibland oss! De ser ut som oss, låter som oss och kan ibland utge sig för att vara som oss. Det gör att de är mycket svåra att identifiera och de är i längden omöjliga att ha en positiv relation till.

Anledningen att vi valde att skriva om psykopater är våran bakgrund inom kriminalvården och den psykiatriska vården. Under våran tid inom denna gebit så har vi stött på många människor som kan klassas som psykopater. Vi finner psykopater väldigt charmerande och fascinerande men samtidigt väldigt skrämmande och hotfullt duperande.

I medeltal är omkring 20 procent av de intagna (manliga och kvinnliga) på fångvårdsanstalterna psykopater¹. Mer än 50 procent av de allvarliga brotten utgörs av psykopater. Dock ska man betänka att alla kriminella inte är psykopater (och alla psykopater inte är kriminella). Men psykopater är väl representerade på fängelserna och i förhållande till sitt antal begår de oproportionerligt många brott. Det finns dock gott om psykopater som går genom livet utan att hamna i fängelset. Därför inte sagt att de inte sprider elände och förstörelse där de drar fram i samhället.

”Han kommer att välja ut dig, avväpna dig med sina ord och kontrollera dig med sin närvaro. Han kommer att glädja dig med sin slagfärdighet och sina planer. Han kommer att visa dig hur man roar sig, men du kommer alltid att få betala notan. Han kommer att le mot dig och lura dig och du kommer att bli skrämmd av hans ögon. Och när han är färdig med dig, och det blir han, kommer han att överge dig och ta din oskuldsfullhet och din stolthet med sig. Du

¹ Hare, Robert D. ”Psykopatens värld” s. 88

kommer att bli en vemodigare människa, inte särskilt mycket klokare, och du kommer länge att undra vad det var som hände och vad du gjorde för fel. Om någon annan av hans sort knackar på din dörr, kommer du att öppna den då?”²

1.1 Syfte och frågeställningar

Ordet psykopat är som vi nämnt tidigare ett ord som man förknippar med seriemördare, syftet med detta arbete är att påvisa att psykopatibegreppet inrymmer mycket mer än så. En psykopat finns i alla samhällsklasser och i alla städer och är inte alltid kriminell. Vi hade tänkt titta närmare på psykopaten i ett samhällsperspektiv, vad gör dessa människor för skada i samhället där de drar fram? Hur nästlar de sig in i maktens korridorer? Vad kostar de för samhället i form av behandling, materiella skador och deras förmåga att skapa tragedier för människor som korsar deras väg.

Frågeställningarna vi utgår ifrån är följande:

- Vad är en psykopat? Hur fungerar dem?
- Var i samhället förekommer psykopaterna? Finns de representerade i maktpositioner? Vad gör de för skada fysiskt och psykiskt? Vad kostar det samhället i både pengar och lidande?
- Vilka konsekvenser får det i samhället? Vad ska man göra åt problemet?

1.2 Material, metod och avgränsningar

Materialet vi kommer att använda oss av i första hand är tryckta källor, huvudböckerna som vi kommer att använda oss av är huvudsakligen skrivna av psykologer som bedrivit långåriga studier och ledande forskning inom ämnet psykopati. Vi kommer även att använda oss av diverse tidningsartiklar som tar upp psykopati. Även Internet källor förekommer.

Avgränsningarna vi kommer att göra är att vi till största delen ska koncentrera oss på psykopati sett ur ett samhällsperspektiv, vi gör inga försök att tränga in i dessa människors psyke utan lämnar det åt utbildade psykologer. Vi gör heller inga anspråk på att försöka lösa gåtan med psykopati utan detta arbete skall ses som en oberoende studie av fenomenet

² Hare, Robert.D. ”Psykopatens värld” s. 32

psykopati. Vi hoppas även genom detta arbete att människor som läser det ska få en ökad kunskap om hur psykopater beter sig och hur de far fram i samhället, ökad kunskap om psykopater kan göra att man minimerar deras skada i samhället.

2. PSYKOPATIBEGREPPETS HISTORIA

Psykopati som begrepp härrör från början av 1800-talet³, under 1800 och 1900-talet har begreppet haft skiftande betydelser då det har tjänat som ett uppsamlingsord för alla möjliga mentala störningar. Först så småningom kom användningen av ordet psykopati att begränsa till den personlighetsstörning som man idag menar karaktäriseras av ytlig charm, avsaknad av skam och skuld känslor, brist på medkänsla och ett egocentriskt tänkande.

Trots en betydande forskning fortsatte psykopati att vara en diffus och svår använd diagnos. Ett exempel på det är att i början på 1960-talet diagnostiserades 98% av fångarna i statsfängelset i Illinois, USA, som psykopater. På ett annat fängelse i amerikanska mellanvästern hade samtidigt endast 5% av fångarna samma diagnos⁴.

År 1941 kom kanske den hitintills viktigaste forskningsstudien om psykopati gjord av psykiatrikern Hervey Cleckley. I sin bok "The Mask Of Sanity" understryker Cleckley att psykopaten har en allvarlig störning som ofta döljs för sin omgivning. Psykopaten kan vilseleda sin omgivning genom att framstå som en fullt kapabel och normal individ men i själva verket besitter psykopaten stora brister. Cleckley menar också på att psykopaten inte har några som helst problem att förstå samspelet människor emellan men han saknar känslor som medföljer i samspelet och bryter därför oftast mot det. En bild av en självcentrerad, känslolös och samvetslös person som saknar empati målas upp. En person som saknar förmågan att upprätthålla bestående känslomässiga relationer till andra människor och förmågan att känna empati.⁵

2.1 Diagnosmetoder

Robert Hare är en annan psykolog som har bedrivit omfattande forskning kring psykopati. Hare har under sin forskning utvecklat och skapat den så kallade psykopatichecklistan som är en vetenskaplig hållbar metod att mäta och diagnosticera psykopati. Med hjälp av denna psykopatichecklista kan kliniker och forskare över hela världen med god säkerhet och tillförlitlighet skilja sanna psykopater från människor som bryter mot samhället av andra skäl⁶

³ Näslund, Görel Kristina "Lär känna psykopaten" s. 47-51

⁴ Näslund, Görel Kristina "Lär känna psykopaten" s. 52

⁵ Näslund, Görel Kristina "Lär känna psykopaten" s. 53-54

⁶ Hare, Robert D. "Psykopatens värld" s. 42

Denna psykopatitchecklista används flitigt i Kanada, USA, Sverige och i många andra delar av världen.⁷

En annan metod att diagnosticera inte bara psykopater utan även de flesta andra störningar är ett diagnossystem framtagen inom psykiatri av American Psychiatric Association. Systemet kallas Diagnostic And Statistical Manual of Mental Disorder förkortat DSM-IV⁸

Psykopati beskrivs i DSM-IV under rubriken Antisocial personlighetsstörning, denna metod att diagnosticera används inom rättspsykiatri.⁹

Den reviderade upplagan av DSM-IV utkom 1994 och där har psykopatibegreppet fått en del nya diagnoskriterier som ligger i linje med Robert Hares syn på psykopati.

3. PSYKOPATPROFILER

Robert Hares psykopatitchecklista (som nämndes på föregående sida) består av två symtomgrupper – *emotionella/interpersonella drag* samt *socialt avvikande beteende (livsstil)*. Vi ska nu ta oss en närmare titt på några av punkterna i symtomgrupp två – livsstilen.

Socialt avvikande beteende (livsstil)

- Impulsiv
- Bristande kontroll
- Behov av spänning
- Brist på ansvarskänsla
- Tidiga beteendeproblem
- Antisocialt beteende i vuxen ålder

3.1 Impulsiv

Psykopater ägnar inte särskilt mycket tid åt att väga för- och nackdelar mot varandra för att bestämma vad det ska göra i den rådande situationen, eller för att överväga vilka möjliga konsekvenser deras handlande kan föra med sig både för en själv och för omgivningen. ”Jag gjorde det därför att jag kände för det”, är ett vanligt svar. Psykopater har en benägenhet att leva från dag till dag och ofta ändra sina planer allteftersom. De funderar inte särskilt mycket över framtiden och oroar sig inte heller över den. Inte heller bryr de sig nämnvärt om hur lite

⁷ Näslund, Görel Kristina ”Lär känns psykopaten” s. 69

⁸ Lidberg, Lars ”Svensk Rättspsykiatri - en handbok” s. 151

⁹ Lidberg, Lars ”Svensk Rättspsykiatri - en handbok” s. 213

det har åstadkommit i sitt liv. En typisk kommentar är: ”Du måste förstå, jag är en vagabond, en nomad – jag avskyr att bli tvingad till någonting”.

3.2 Bristande kontroll

Förutom att psykopater är impulsiva så reagerar de starkt på vad de uppfattar som förolämpningar eller nonchalans. De flesta av oss normala människor har kontrollmekanismer som hämmar vårt beteende. Även om vi många gånger skulle vela reagera på situationer med aggressivitet kan vi de allra flesta gånger kontrollera våran ilska. Hos psykopater är dessa kontrollmekanismer väldigt svaga eller helt obefintliga. Minsta provokation kan räcka för att få dem ur spel. Psykopater är följaktligen hetlevrade och lättretliga och har en benägenhet att reagera på misslyckanden, kritik och besvikelse med våldsamt och hotfullt. Det är lättstötta, blir arga och aggressiva för småsaker.

Trots att psykopater har kort stubin och snabbt kan bli aggressiv uppträder det inte – som man kan tro – okontrollerat. Tvärtom, när psykopater blir ursinniga är som om de får ett raserianfall men samtidigt vet precis vad de gör. Deras aggressionsanfall är ”kalla”. De saknar den känslomässiga upphetsning som andra människor upplever när de förlorar behärsningen.¹⁰

Psykopater kan tillfoga andra allvarlig fysisk och känslomässig skada, ibland på ett rutinmässigt sätt. Ändå vägrar de att erkänna att de har svårt att behärska sitt humör. I de allra flesta fall betraktar de sina aggressionsutbrott som naturliga reaktioner på provokationer.

3.3 Behov av spänning

Psykopater har ett konstant och överdrivet behov av spänning, de längtar efter att få leva livet i den snabba filen där det verkligen händer någonting. I många fall innebär det att de måste bryta mot lagen. Ett exempel på det beskriver Hervey Cleckley i sin bok ”The Mask of Sanity” (s. 208). En psykopatisk psykiatriker som inte i någon nämnvärd utsträckning bröt mot lagen, men som inte kunde stå ut med den självbehärskning som krävdes av honom i yrkeslivet och var därför ofta ute och festade. Under dessa helger förstörde han sitt rykte som läkare och psykiatriker genom att förnedra, förolämpa och till och med fysiskt hota kvinnor i hans umgängeskrets.

¹⁰ Hare, Robert D. ”Psykopatens värld” s. 66-67

Psykopater flyttar ofta från plats till plats och från arbetsplats till arbetsplats i deras sökande efter någonting nytt, utmanande och spännande. Vissa använder även droger, då de hela tiden söker efter nya kickar. Många psykopater beskriver att de begår brott för upphetsningen eller spänningens skull.

De blir ofta lätt uttråkade och har ett behov av ständiga förändringar och nya spänningsmoment i tillvaron, de har svårt att utstå rutiner eller monoton i vardagen. De ägnar sig sällan åt någonting tråkigt eller någonting som kräver intensiv koncentration under långa perioder.

3.4 Många typer av psykopater

En rad beteenden och personlighetsdrag är vanliga hos psykopater. Men alla psykopater beter sig inte på samma sätt, de är långt ifrån gjutna efter samma modell. Alla visar de samma egocentriska och likgiltiga sida men i övrigt kan de skilja sig väsentligt. En psykopat kan vara impulsiv, omogen, ha en bristande skolgång. En annan individ kan vara beräknande, slug välutbildad och med en förmåga att tänka ut smarta planer för olika bedrägerier. Skillnaden beror på att psykopaterna i grunden har olika störda personlighetsmönster.¹¹ Detta hävdar Theodore Milton och Roger D Davis från institutionen för psykiatri på Harvard Medical School. Dessa två har delat in psykopater i en rad undergrupper. Vi ska titta närmare på två av dessa grupper och presentera två autentiska historier om människor som faller in i dessa kategorier.

3.5 Den grymme psykopaten

Den grymme psykopaten är väldigt fientligt lagd. Han är fullständigt skoningslös och bär på en önskan att få hämnas oförrätter i barndomen (som han ser det). Han är fruktansvärt misstänksam och har ingen som helst tilltro till övriga människor. Denna psykopat bär troligen på både sadistiska och paranoida drag och är redo att slå ned på vem och vad som helst som råkar stå i vägen.

Dessa människor vet med sitt förstånd vad som är rätt och fel men de kan inte känna det inom sig själva. De är så frustrerade och bittra att det blir okontrollerbart och deras sätt blir ofta

¹¹ Näslund, Görel Kristina "Lär känna psykopaten" s. 79

brutalt. Många av de psykopater som tillhör denna grupp är de som är allra grymmast och som sprider mest elände i samhället genom mord och kaos.¹²

I Bret Easton Ellis kultroman *American Psycho* så sammanfattar huvudpersonen Patrick Bateman vad som rör sig i hans huvud och den grymme psykopatens tankar. ” Min smärta är konstant och häftig och jag hoppas inte på en bättre värld för någon. Jag vill faktiskt att min smärta ska tillfogas andra. Jag vill inte att någon kommer undan!”.

Den mest kända grymme psykopaten var kanske John Wayne Gacy, här följer hans tragiska historia.

John Wayne Gacy en av USA:s värsta seriemördare genom tiderna föddes 1942 i Chicago, hans föräldrar hette John Sr och Marion, han hade även två systrar Joanne och Karen. Johns uppväxt präglades av en hel del elände och tragiska händelser. John Wayne Sr var nämligen en alkoholist med ett väldigt hett humör som han gärna tog ut över sina barn, särskilt mot sin enda son. John Sr hade även ett väldigt stort hat mot homosexuella och han anklagade ofta sin son för att vara homosexuell. Under återstoden av uppväxten fortsatte den verbala och fysiska misshandeln att prägla vardagen. Livet gick dock vidare och Gacy började på college som han senare hoppade av ifrån. Han fullföljde aldrig sina studier.

Trots att han hoppade av college så var Gacy ingen dumbom tvärtom så var han en driftig, produktiv och intelligent människa och det gjorde att han alltid höll sig flytande med jobb. Livet lekte och han gifte sig och skaffade barn, flyttade till Waterloo Iowa för att jobba i sin svärfars firma. Allt var som synes frid och fröjd men han bar på en rad mörka hemligheter som skulle krossa hans äktenskap och sända honom i fängelset.

Gacy var aggressivt homosexuell med förkärlek till unga pojkar. En av hans anställda anmälde Gacy 1968 till polisen där han anklagade Gacy för att ha lurat honom att följa med till sitt hem och där blivit utsatt för övergrepp. Han dömdes till 10 års fängelse.

Efter bara 18 månader i fängelse frigavs han och det vara början på en terror som skulle hålla på ända till 1978. Det går inte att bortse från att om han inte frigivits så tidigt som 1970 kanske inte 32 unga män och pojkar fått sätta livet till. Så tänkte även familjen till det sista offret som stämde Iowas frigivningsmyndighet på 85 miljoner dollar för att man frigivit honom i förtid.

¹² Näslund, Görel Kristina ”Lär känna psykopaten” s. 85

Nu var Gacy en fri man. Tiden efter fängelset gifte han sig och skiljde sig lika fort efter att ha erkänt för sin fru att han var homosexuell. Det var vid denna tid 1972 som han mördade sitt första offer. Han lurade de flesta att sätta på sig handbojor och sedan överföll han dem. Han klädde av dem, våldtog, torterade och styckade sina offer som han sedan begravde under sitt hus.

Just före julen 1978 var det hela över efter sex års helvete greps äntligen Gacy, efter lämnade han sig 32 offer och en mängd splittrade och förstörda familjer. John Wayne Gacy dömdes till döden och avrättades 1994.¹³

Vem var då egentligen denne man som var clown på barnsjukhus, fotograferades med president Carters fru, verksam i demokrati partiet, vida omtyckt av grannar, arbetskompisar. Vad var hans motiv till att kallblodigt mörda 32 oskyldiga människor? En av de få saker man vet var att Gacy visste att han gjorde fel, han visste att samhället skulle reagera och han försökte dölja alla spår. Han var enligt lagens mening fullt frisk. Han var en psykopat.

3.6 Den principiöse psykopaten

Denna typ av psykopat är rätt olik den tidigare nämnde psykopaten. Den principiöse psykopaten har ofta en arrogant utstrålning och en enorm självkänsla. Han utnyttjar gärna andra människors vänlighet och hjälpsamhet utan att ge tillbaka något. Han är ofta samvetslös, skrupelfri och bedräglig i relationer med andra människor. Han styrs av en princip att utnyttja andra för din personliga vinning. Han drar fördel av de svaga och sårbara och vänskapliga kontakter varar så länge denne har något att vinna på.

Den principiöse psykopaten kan vara charmig, spela oskyldig och låtsas vara intresserad om det krävs men i grund och botten är han likgiltig inför andra människors känslor.¹⁴

Man kan även säga att många av de principiösa psykopaterna är så kallade socialiserade psykopater som är kapabla att leva till synes normala liv bland andra människor, vissa kan bli förebilder för andra. Ett bra exempel på en socialiserad psykopat är Hollywood legenden Errol Flynn.¹⁵

¹³ Case Closed: Infamous Criminals (<http://www.bbc.co.uk/crime/caseclosed/criminals.shtml>)

¹⁴ Näslund, Görel Kristina "Lär känna psykopaten" s. 80

¹⁵ Hållen, Jonas Tidningen Metro 1997-08-28

Den bildsköne, virile och atletiske äventyrshjälten Errol Flynn hade allt. Han hade pengar, berömmelse, status, intelligens och var beundrad av miljoner människor världen över. Fram till denna punkt i karriären hade hans liv karaktäriserats av samma sorglösa lätthet som präglade de hjältar han spelade på vita duken. Utan utbildning hade han 1933 bluffat sig in på en teater i Northampton England helt inställd på att en dag bli en stor stjärna. Med hjälp av sitt yttre, en sällsynt uppfinningsrikedom och sprudlande energi lyckades han vinna en liten roll i en Engelsk lågbudgetfilm. Den filmen räckte för att Hollywood skulle få upp ögonen för honom.

Resten vet vi sen, Flynn gjorde stor succé och blev en av världens mest beundrade och respekterade skådespelare. Men det hade alltid funnits något mörkt och oförutsägbart i Flynns personlighet som kom att ställa till stora problem i hans liv. Han skaffade sig tidigt rejäla alkoholproblem som kryddades med både marijuana och kokain. Han hade ett hetsigt humör som ofta utmynnade i rejäla krogslagsmål. Kanske kunde han ses som den hämningslöse äventyraren som han spelade på vita duken om det inte vore för att han även gillade att slå kvinnor.¹⁶

Flynn var en riktig kvinnokarl som gillade att ragga och utnyttja kvinnor, trots det så hade han svårt för att förstå och hantera vuxna kvinnor. Detta utmynnade i att han 1942 blev åtalad men aldrig fälld för våldtäkt. Han utvecklade även en böjelse för unga flickor och ett av hans sista förhållanden var med en femtonårig flicka.

Som många andra firade stjärnor var han extremt självcentrerad. En av hans få riktiga vänner, den engelske skådespelaren David Niven sade att "man visste hela tiden var man hade Errol. Han svek en alltid". Flynn bedrog sina fruar, försummade sina barn, svek sina vänner och levde rövare tills hans karriär började dala och han försvann ur rampljuset. Ensam och mer eller mindre utblottad dog han 1959 i en hjärtattack. Hans familj sade efter hans död att de aldrig riktigt förstått vad som pågick inne i hans huvud. Hur kunde en man som haft så mycket sluta med så lite?

Dessa två personer är ett exempel och hur mycket lidande, både fysiskt och psykiskt, en psykopat kan orsaka både samhället och människorna som psykopaten stöter på.

¹⁶ Englund, Peter Dagens Nyheter 1998-12-24

Gacy mördade 32 människor, 32 unga människor som hade hela livet framför sig. Psykopater skapar lidande där de drar fram, det är ett faktum, lidande kan heller aldrig mätas i pengar. Men för att förstå hur mycket pengar en psykopat kostar samhället så är det bara att gå igenom Gacys liv.

Redan tidigt i livet så hade han problem, han hamnade i fängelset redan före sin mordorgie. Räkna man hur mycket hans rättegång och fängelse tid kostar så kanske man kan se vart detta kommer att sluta rent kostnadsmissigt. Övervakare, polisresurser, fängelse och diverse myndigheter som Gacy höll sysselsatta kostade det amerikanska samhället miljontals dollar i skattemedel. Då han tillslut greps så var det bara början på en lång och utdragen rättegång. Stämningar och skadestånds processer startade. Det hela kulminerade i att han dömdes till döden. 1994 avrättades han 16 år efter sitt gripande. Hur mycket pengar staten lade ned på hans avrättning är okänt men det rör sig om åtskilliga miljoner dollar. Betänk att detta bara är en person, en enda psykopat i samhället.

4. PSYKOPATER I ARBETSLIVET

”Två affärsmän är ute och går tillsammans, båda bär på portföljer.

Vi är bara i moralisk konkurs, säger den ene . Tack gode gud för det, säger den andre”.

Vi har tidigare tagit upp att många psykopater aldrig hamnar i fängelse eller på någon anstalt överhuvudtaget. De fungerar ganska bra som militärer, underhållare, advokater, lärare eller politiker. Därför inte sagt att de inte begår brott eller sprider elände. Dessa psykopater är precis lika egocentriska och manipulerande som de kriminella psykopaterna, men de har lyckats bygga upp en fasad av normalitet i det samhälle de lever i så att de kan få ta vad de vill relativt ostraffat.

Vissa kallar dessa framgångsrika psykopater. Andra kan tom gå så långt att de anser att personer av denna typ kan gagna samhället. På samma sätt som de kan ignorera och avskärma sig från samhällets regler, så kan de överskrida gränser och vara kreativa begåvningar inom konst, teater, design och så vidare. Enligt Robert Hare så nedgrävs dock de åsikterna av de krossade hjärtan, de utnyttjade människorna och de förstörda karriärer som lämnas kvar när dessa människor flyter igenom samhällets regler och normer i jakt på sätt att uttrycka sig.

Denna grupp av psykopater brukar man kalla subkriminella, deras framgång är ofta en ren illusion och sker alltid på någon annans bekostnad. Dessa människor har ett uppförande som i egentlig mening inte är olagligt men det överträder normala etiska regler och befinner sig ofta precis inom lagens ramar¹⁷.

4.1 Politiken, psykopaten och våldet

George W Bush den amerikanske presidenten startar ett krig mot Irak för att stötta diktatorn Saddam Hussein. George Bush är helt övertygad om att Irak både förvarar och förser terrorister med massförstörelsevapen. Som bekant fördöms den amerikanske presidentens handlande av stors delar av världen. Bush driver igenom sin plan och kriget är ett faktum. Bush verkar besatt av att kriga! Han måste vara psykopat?

Det finns vissa likheter mellan politiker och psykopater.¹⁸ Politiker har som många psykopater ett fullständigt slipat och aldrig sinande ordflöde. Inte ens när de blir ertappade med byxorna nere börjar de att svettas, staka sig eller leta efter de rätta orden. Politiker kan precis som psykopater charma sina åhörare, sätta sig själv i centrum och bli medelpunkten i samtalen. Det finns många politiker som kan ge ett trovärdigt och ärligt intryck när de pratar om vikten av en bra flyktingpolitik för att i nästa stund då tevekamerorna slagits av, uttala sig främlingsfientligt och nedsättande om invandrare.

Politiker i maktställning har under många år startat krig trots omvärldens fördömande, är då alla dessa psykopater? Nej naturligtvis inte, Bush är inte psykopat.

Ordet psykopat har kommit till att bli ett modeord för att beskriva folk som betar sig våldsamt, brottsligt eller bara omoraliskt.

Dock ska man inte blunda för det faktum att historien gång på gång visar upp politiker som präglas av en brutalitet och avsaknad av moral som organiserar och deltar i barbariska krig som präglas av våldtäkter, tortyr och rena folkmord. Kriget i forna Jugoslavien är en stor händelse som ligger nära i tiden, presidenten i Serbien Slobodan Milosevic styrde under tretton blodiga år Jugoslavien. Han står anklagad för folkmord i ett försök att utrota en hel

¹⁷ Hare, Robert E "Psykopatens värld" s.110

¹⁸ Näslund, Görel Kristina "Lär känna psykopaten" s.183

etnisk grupp. Många händelser i detta krig avslöjar ett rent medeltida barbari. Är Milosevic psykopat? Kanske, han uppvisar många av de dragen¹⁹.

”Hur många politiker som är klassade som psykopater finns det inga siffror eller tillförlitliga undersökningar på, men det finns inga skäl att tro att de ligger lägre än i någon annan samhällsklass snarare är det om man ska spekulera så kan politiker vara svårare att upptäcka som psykopater än i andra samhällsklasser eftersom det är mer accepterat att överdriva och tumma på sanningen i vissa fall.

4.2 Psykopatiska chefer

”Nästan var tionde chef är psykopat” Den upptäckten påstår sig den amerikanske psykologen Paul Babiak ha gjort i sina studier. Babiak testade ett hundratal chefer på amerikanska företag och kom fram till att åtta av dem var psykopater. En förbluffande hög siffra kommenterade han själv sitt resultat. Befolkningen i stort brukar man räkna på att ungefär 1-2 procent av befolkningen är psykopater. De chefer Babiak testade låg betydligt högre rent procentmässigt i sin grupp²⁰

Babiaks undersökningar och tester visar på en skrämmande verklighet och de senaste årens företagsskandaler i USA som Enron och Tyco har gjort att en häftig debatt blossats upp, finns det verkligen en sån högt procenttal psykopater i styrelserummen? . Siffrorna kanske är lite väl tilltagna ändå. Lite närmare verkligheten ligger Hares och Cleckleys siffror som visar på att psykopaterna är överrepresenterade i samhällets toppskikt och att 4-5 procent är psykopater. Grovt räknat så skulle det medföra att var 40:e medarbetare och var 20:e chef är psykopat²¹.

Även dessa höga siffror är både provokativt men även väldigt alarmerande för näringslivet. Andra siffror säger att runt 40 % av alla bankmän i USA skulle vara psykopater, dessa bankmäns personligheter var väldigt lika grovt kriminellas sätt att vara och bete sig. Observera dock att dessa testade företagsledare inte alltid räknas som fullfjädrade psykopater utan att man i testerna uppvisade höga procenttal. Har man 100% på personlighetstestet är man seriemördare, de testade företagsledarna låg kring över 30%procent.

¹⁹ Näslund, Görel Kristina ”Lär känna psykopaten” s.186

²⁰ Hedensjö, Björn Dagens Industri 2004-08-26

²¹ Tunbrå, Lars-Olof ”Psykopatiska chefer” s.10

Det går dock inte att tala om psykopater i näringslivet utan att det blir en väldigt het debatt, rättspsykiatrikern Sten Levander är en av dem som tvivlar på att psykopater är överrepresenterade i maktens korridorer. Så här anser han ” Psykopati är i det närmsta oförenligt med social framgång, så därmed skulle tanken att det florerar psykopater i samhällets absoluta toppskikt inte få stöd”²².

Sten Levander får visst stöd i sin argumentering av psykologen Birgitta Ahlthorp som anser att psykopatiska personer borde ha svårare att lyckas inom näringslivet jämfört med ex. inom politiken eftersom det i näringslivet mäts resultat hela tiden. Ytterligare stöd till denna teori är norska undersökningar samt vidare studier av Morgan W McCall och Michael Lombardo som säger att psykopater har egenskaper som inte skulle kunna föra dem till de verkliga toppbefattningarna

23

En som inte håller med Sten Levander är Richard Djursén en av Trustorhärkans verkliga centralfigurer. Djursén tidigare vd inom Trustor är övertygad om att det finns psykopater högt upp i hierarkin, så här sa han i en intervju sommaren 2004 ” Jag är helt övertygad att ju längre upp i näringslivets topp du kommer, desto fler psykopater stöter du på”²⁴

4.2.1 Sådan är den psykopatiska chefen

Vad driver egentligen en psykopatisk chef, vad jobbar de för? Svaret är att de jobbar för vad som är bra för dem själva, sin egen personliga vinning och inte företagets bästa driver dem framåt. Psykopatiska chefer har en förmåga att verka trevliga och sympatiska när de i själva verket är hänsynslösa och kallhamrade. En situation som dessa hänsynslösa drag kommer fram är när företagen går dåligt och man anställer en ”problemlösare” som ska ta i med hårdhandskarna och rensa upp i företaget. I dåliga tider brukar psykopater oftare hamna i chefsstolen.

Tyrannchefen är extremt målinriktad, älskar makt och skulle kunna gå över lik för att få den makt han eftersträvar. Psykopatchefen har en förmåga att dupera sin omgivning och använder andra anställda som verktyg i sin strävan efter makten.²⁵

²² Norberg, Richard Personal & ledarskap - nr 3 2000.

²³ Tunbrå, Lars-Olof ”Psykopatiska Chefer” s. 9

²⁴ Aronsson, Cecilia Artikel Dagens Industri 2004-06-04

²⁵ Källberg, Knut-Göran Artikel i Expressen 2003-06-07

Paul Babiak pratar om att människor med psykopatologiska drag ofta har egenskaper som passar in när företag söker efter nytt chefsmaterial, charm, karisma, verbal förmåga, tuffheten och oräddheten är karaktärsdrag som lockar rekryterare. Babiak pratar om att man ibland kan se dessa egenskaper som positiva och att man kan tro att människor med talets gåva har visioner. Det är där man inte får låta sig luras, psykopater handlar inte efter visioner, psykopater vill bara åt makten.

Andra utmärkande egenskaper för chefspsykopaten är falskhet, arrogans, viljan att manipulera, brist på ånger och medkänsla samt en väldigt kort stubin²⁶ Chefspsykopaterna har också en rejäl övertro på sig själva och dess insats i företagen, man har ett starkt behov att lyftas till skyarna för sina insatser i företaget.

I slutändan avslöjas dock psykopaten ofta som alltid, man kan jämföra företaget och psykopatchefen med ett luftslott. Till en början går allt bra, styrelsen i företagen ser en kraftfull chef en riktig visionär och man är mer än nöjd med dennes insats, de anställda ser en chef som tar tag i saker för företagets bästa, utåt sett alla nöjda. Men sakta börjar luften pysa ut ur detta luftskepp, anställda blir utskällda, utmanövrerade och trakasserade. Styrelsen börjar upptäcka att allt inte står rätt till, sjukskrivningarna ökar och man upptäcker att chefen inte har gjort sitt jobb ordentligt. Nu finns det bara en sak att göra nämligen att göra sig av med denna psykopat chef innan luftslottet spricker helt och hållet. Sagt och gjort psykopatchefen drar vidare till nästa företag och lämnar sig efter en stor spillra av människoöden.

Lars-Olof Tunbrå har skrivit boken psykopatiska chefer, i den boken pratar han om hur en organisation eller företag strävar efter välmående och lönsamhet, Tunbrå har svårt att se att en psykopatisk ledarstil kan uppnå dessa två faktorer, i ett längre perspektiv fungerar inte en psykopats ledarstil i näringslivet. Men likväl finns dom representerade där²⁷

4.2.2 Hur skyddar man sig mot en psykopatisk chef/kollega

Hur man botar en psykopatisk människa är ett kontroversiellt och omdebatterat ämne. Vissa säger att det går att bota dessa människor med medicin, terapi osv. medan väldigt många andra kriminologer och psykologer anser att det är omöjligt att bota psykopater.

²⁶ Björk, Carl Artikel Dagens Industri 2002-10-28

²⁷ Tunbrå, Lars-Olof "Psykopatiska chefer" s.86

Det man vet säkert är att psykopatiska tendenser avtar vid högre ålder. Varför det gör det är mer eller mindre oklart men det kan ha att göra med att man får en sänkt ambitionsnivå eller en ökad social anpassning.

Denna förändring tycks dock komma vid en ålder mellan 55-65 år då de flesta förbereder sig för att lämna yrkeslivet. Därför lämnar vi behandling och åtgärder åt sidan och koncentrerar oss på hur man ska agera i samspelet med en psykopatisk chef eller kollega.²⁸

Är man chef så har man ofta förmånen att själv få välja många av sina medarbetare. Därför är det viktigt att en chef som rekryterar bör veta hur man upptäcker en psykopat. Först ska man kanske säga att det hittills inte finns någon vattentät metod för att hitta och stänga ute en psykopat. Men med kunskap hur denne fungerar kan man ändå komma långt. En första klok åtgärd är att använda sig av särskilda rekryteringskonsulter då man ska anställa nya chefer och andra nyckelpersoner. Etablerade rekryteringskonsulter har sina standard tester som gallrar bort personer med problem redan i sökprocessen. Man kan även använda sig av psykologer med erfarenhet från personlighetsbedömningar. Varför ska man då använda sig av dessa processer i rekryteringen? Svaret är enkelt, dessa processer ger en klart ökad säkerhet än vad ett eget urval bland annonssvar ger. Man ska inte lita på dessa enkla tester som man ofta använder sig av i rekryteringsprocesser. Testerna kan vara mycket värdefulla när det gäller att ta reda på gruppammansättning och miljöanpassning men som instrument för att lokalisera en psykopat är testerna fruktlösa²⁹

Som vi tidigare nämnt så har man inte hittat en riktig vetenskaplig metod för att avslöja psykopater bland blivande chefer. Robert Hare och Paul Babiak håller dock på att utforma en ny metod för att avslöja psykopatiska chefer. Just nu skriver de på boken ”Snakes in Suits: When Psychos go to work”. I den boken tar man upp den nya metoden som de kallar P-scan. Hare och Babiak anser att det inte räcker med bara vanliga arbetsintervjuer.

P-scan är utvecklat för att utvärdera den blivande chefen, 90 olika jämförelsepunkter som man använder sig av ska hjälpa till att urskilja psykopaten från de lämpliga företagsledarna.³⁰

²⁸ Tunbrå, Lars-Olof ”Psykopatiska chefer” s.90

²⁹ Tunbrå, Lars-Olof ”Psykopatiska Chefer” s 90-91

³⁰ Vidlund, Susanna Artikel Aftonbladet 2002-10-29

En viktig huvudregel som man bör känna till när man rekryterar är att aldrig stirra sig blind på första intrycket av en människa, första intrycket har ju som bekant stor inverkan på hur man uppfattar en person. Detta vet en psykopat, en av hans kännetecken är att charma vid första kontakten och sedan utnyttja det till fullo.

En annan viktig sak som man ska titta på en sökande till chefsposition är dess kroppsspråk, en person med psykopatiska drag har i regel ett stelt, nästan spelat kroppsspråk. Rörelserna brukar vara yviga och väldigt talande men kontrollerade ungefär som en skådespelare med begränsad inlevelseförmåga. Man ser att personen spelar.³¹

4.2.3 Psykopaten som kollega

Detta är en ytterst besvärlig situation. Efter en tid kan man börja upptäcka att din kollega beter sig allt märkligare. Från att ha varit en uppskattad medlem i gänget, trevlig och charmig börjar han ta allt större plats. När de gäller de glamorösa uppdragen ställer han sig först i ledet. De obekväma uppdragen får någon annan ta hand om. Gruppens lyckade insatser är det han som tar åt sig äran för, misslyckanden och oförutsedda kostnader hamnar hos kollegorna. När det gäller utnämningar klättrar han på kollegorna. En vanlig människas reaktion på detta är att man tänker ta upp det med sin kollega, men det är en felaktig väg att gå om det är en psykopatisk kollega du har att göra med. Ord på en psykopat biter inte, hans motiv är bara egoistiska och han kan inte ta åt sig kritiken. Snarare ser han att någon blivit kränkt så är det ett tecken på svaghet och det kommer han att utnyttja till fullo.

En svår bedömning är huruvida man ska ta upp problemet med sin chef. Här är det många faktorer man måste beakta. Man måste fråga sig hur stark chefen är i svåra frågor, vilken relation har chefen och psykopaten? Eventuella hållhakar? Ta upp problemet med dina kollegor då? Är man säker på sin relation med sina kollegor och att ni har en liknande syn på psykopaten är det bra att prata med dem så att man inte står ensam i kampen. Men man ska vara försiktig även här, eventuella hållhakar eller släktband kan göra att man inte får det gehör man söker. Har man kollegorna och chefen på sin sida kan man agera för att avveckla psykopaten. Har man inget stöd så ser det mörkt ut, uteslut genast en ensam kamp mot psykopaten, den kommer man att förlora. Enda alternativet som återstår är att man själv

³¹ Tunbrå, Lars-Olof "Psykopatiska Chefer" s. 92

lämnar företaget. Att stanna kvar i psykopatens maktsfär kommer bara att skada dig i längden.³²

4.2.4 Chefen är psykopat

Hur den psykopatiska chefen beter sig och hur han fungerar har vi tagit upp under ett tidigare kapitel. Men hur hanterar man som anställd en psykopatisk chef. Här ska man vara ytterst vaksam. Var noga med att dokumentera allt som sker och arbeta medvetet och strukturerat mot att lämna företaget. Räkna inte med stöd från andra chefer för man kan aldrig vara säker på vilka bindningar de har med varandra. Lita heller inte på stöd från facket eftersom de kanske inte ser samma problem som du upplever det.³³

5. PSYKOPATI HOS BARN OCH UNGDOMAR

Finns psykopati hos barn och ungdomar? Svaret på den frågan varierar beroende på vilken källa man väljer att använda sig av. De flesta är dock överens om att diagnos psykopati (eller någon annan personlighetsstörning) inte bör ställas innan man fyllt 18. En del hävdar 20 eller senare. Vid den åldern har man mognat som människa och en mer korrekt diagnostisering kan göras.³⁴

Man kan däremot hitta tecken på begynnande psykopati hos barn och ungdomar. De begår upprepade brott, inser inte konsekvensen av sitt handlande och saknar medkänsla. Tidiga beteendeproblem kan omfatta grymhet mot djur, skolk, mobbing av skolkamrater, störande beteende i skolan, vandalism, anlagda bränder, lögner stöld, missbruk och tidig sexuell debut. Det kan också inkludera grova våldsbrott och allvarlig kriminalitet.

Många människor känner obehag vid tanken att använda benämningen psykopati på barn och ungdomar. De anser att det finns etiska och praktiska problem med att sätta en sådan nedsättande etikett på unga människor. Klinisk erfarenhet och empirisk forskning visar dock tydligt att själva grunden till störningen kan finnas hos barn och att den också gör det. Psykopati uppkommer inte plötsligt och oannonserat i vuxen ålder. Förloparna till de egenskaper som ingår i profilen vi beskrivit tidigare i arbetet visar sig redan tidigt i livet.³⁵

³² Tunbrå, Lars-Olof "Psykopatiska chefer" s 96-99

³³ Tunbrå, "Lars-Olof Psykopatiska chefer" s. 100

³⁴ Näslund Görel Kristina "Lär känna psykopaten" s. 98

³⁵ Hare, Robert D. "Psykopatens värld" s. 136

De flesta föräldrar till barn som senare får diagnosen psykopati är redan innan barnet börjar skolan plågsamt medvetna om att någonting är fel. Det finns barn som är oemottagliga för alla försök till socialisering och som fortsätter vara det. De är på ett oförklarligt sätt ”annorlunda” jämfört med andra barn. De är egensintare, aggressivare, falskare och de har svårare att knyta an till andra människor. Det är mindre mottagliga för instruktioner och de prövar alltid hur långt omgivningens och samhällets tolerans sträcker sig.³⁶

5.1 Varför växer vissa barn och ungdomar upp till psykopater

Många ungdomar spårar ut på grund av svåra sociala förhållanden – föräldrars övergrepp, fattigdom, arbetslöshet, dåliga kamrater. I många fall har dock psykopaten spårat ut redan från början. Forskarna vet tyvärr inte ännu vad som kan framkalla dessa krafter som leder till psykopati. Det finns emellertid två stycken huvudteorier.³⁷ I det ena ändan av detta spektrum finns teorier vars förespråkare betraktar psykopati som till stor del orsakat av genetiska eller biologiska faktorer. Medan förespråkarna i spektrumets andra ände påstår att psykopati helt och hållet beror på dålig social miljö tidigt i livet. ”Sanningen” ligger, som oftast, någonstans mitt emellan de båda teorierna. Man kan alltså säga att psykopatiska attityder och beteenden är en kombination av biologiska och sociala faktorer. ”Orsaken till tillståndet är mångfacetterad och varken rent biologisk eller rent social”, skriver Sten Levander, professor i rättspsykiatri och verksam vid Malmö Allmänna Sjukhus.

Man ska komma ihåg att trots att psykopati är en sällsynt förekomst – ungefär 1-2 procent av befolkningen är psykopater³⁸ – så är det något som måste bekämpas och försöka behandlas tidigt. Dock ska man påpeka att alla kriminella inte är psykopater (och alla psykopater inte är kriminella). De icke kriminella psykopaterna är ändå precis lika egocentriska, okänsliga och manipulativa som de kriminella psykopaterna. De uttrycks på ett annat sätt - förstörda karriärer, krossade hjärtan och utnyttjade människor - som lämnas kvar när dessa personer kryssar genom samhället pådrivna av sitt ”uttrycksbehov”. Psykopaterna är dock väl representerade på fängelserna och i förhållande till sitt antal begår de oproportionerligt mycket brott.³⁹ I medeltal är omkring 20 procent av de intagna (manliga och kvinnliga) på

³⁶ Hare, Robert D. ”Psykopatens värld” s. 147

³⁷ Hare, Robert D. ”Psykopatens värld” s. 155

³⁸ Norberg, Richard Personal & Ledarskap - nr 3, 2000

³⁹ Hare, Robert D. ”Psykopatens värld” s. 88

fångvårdsanstalter psykopater. Mer än 50 procent av de allvarliga brotten utförs av psykopater och 44 procent av de som dödat en polis i tjänst i USA är psykopat.⁴⁰

6. KOSTNADER

De direkta och indirekta kostnaderna för psykopaternas framfart i samhället är, som man kan förstå, givetvis höga. Vi hade tänkt nämna ett exempel på det som är tagit ur en artikel som publicerades måndag den 22 november i Aftonbladet. Artikeln handlar om två välkända psykopater vid namn Tony Olsson och Tobias Jardeberg och vad han hade kunnat komma att kosta i fall han och hans familj hade fått hjälp och vård som barn - kontra vad hans brott kostat hitintills. Summorna bygger på personalkostnader och är framtagna av Ingvar Nilsson, nationalekonom på Institutet för Sociologisk ekonomi. Samtliga summor är cirkapriser och räknade i nuvärde.

Varje brott är givetvis en stor tragedi för brottsoffer och anhöriga och deras psykiska lidande går inte att uppskatta i några summor. Personer som Tony Olsson och Tobias Jardeberg som är kända brottslingar och psykopater, framkallar så mycket mer skada än sådant som går att räkna i kronor. Dock så är det de enda som går att mäta – hur mycket Olsson och Jardeberg kostat det svenska samhället i frågan om polis, åklagar och kriminalvårdskostnader (bilaga 1 & 2)

Detta är givetvis en grov uppskattning av vad dessa två människor kostat det svenska samhället. Vissa poster fanns redan bokförda hos respektive myndighet. Andra summor är snittkostnader som bygger på uppskattning av löner och arbetstimmar. Alla summor är räknade i dagens priser. I notan är inte inräknat byten vid rån, skadegörelse, rehabilitering av brottsoffer och allt psykiskt lidande för offren.

7. BEHANDLING

Som så mycket annat när det gäller psykopater är psykologerna och läkarna oense vad det gäller behandling - vilken inverkan den kan ha på psykopaten och om det ens är möjligt att bota en person som är diagnostiserad som psykopat. De allra flesta hävdar att psykopati mer eller mindre är obotligt. Man kan dock lindra psykopatin om man tar i tur med personen i ung ålder, innan puberteten är nådd, eller efter att psykopaten fyllt 40. Barnen går fortfarande att

⁴⁰ Norberg, Richard Personal & Ledarskap - nr 3, 2000

rädda. De går att påverka i den åldern. Efter 40 visar många psykopater en tendens av att klinga av. Då har den värsta aggressiviteten klingat av, även för psykopaterna, och de positiva sidorna i deras personlighet framträder allt tydligare. ”Fram till fyrtioårsstrecket är det enda samhället kan göra att hålla de här personerna under ständig kontroll, närmast punktmarkering. Sätta på dem en social korsett och förhindra all gängbildning med likasinnade”.⁴¹ Dessa ord yttrar Sten Levander, professor vid Universitetssjukhuset i Malmö. Han är en av många som hävdar att psykopater inte går att bota - att det faktiskt inte finns något som psykiatrin kan göra för de här personerna. Inga mediciner, inga terapier, samtal, kurser - ingenting som säkert hjälper.

På andra sidan i denna ständigt aktuella debatt har vi bland annat Henrik Andershed, psykopatiforskare vid Örebro universitet. Han tycker att den gängse uppfattningen att psykopater inte går att behandla vilar - vetenskapligt sett - på mycket svaga grunder. De utvärderingar av behandlingsprogram som existerar och som forskare vanligtvis refererar till när man säger att psykopater inte kan behandlas effektivt, visar att man inte lyckats minska risken för återfall i våld och brott hos denna grupp.⁴² Dessa utvärderingar lider dock av allvarliga forskningsmetodologiska problem och dessutom har inga av dessa utvärderade behandlingsprogram varit skräddarsydda för att behandla personer med psykopati. Den slutsats man egentligen borde dra från dessa utvärderingar är att behandling som inte är anpassad till personer med psykopati, fungerar inte på personer med psykopati. Det krävs säkerligen ett behandlingsprogram som är speciellt framtaget för att behandla psykopater.

Baserat på dessa utvärderingar anser Andershed att huruvida man effektivt kan behandla psykopater eller inte, egentligen fortfarande är öppen. Flertalet nyare nordamerikanska studier visar att när man lyckas behålla psykopater i relevant behandling tillräckligt länge minskar återfall i våld och brottslighet. Slutsatsen är att effektiv behandling av psykopater måste vara relevant, intensiv och relativt långvarig. Men den är inte omöjlig.

Andershed får medhåll från annat håll - Lars Lidberg, professor i rättspsykiatri vid Karolinska institutet anser även han att psykopater går till viss mån behandla.⁴³ Lidberg säger att det

⁴¹ Stein, Caroline Svenska Dagbladet - 9 maj 1999

⁴² Andershed, Hendrik Svenska dagbladet 2004-12-14

⁴³ Andersson, Leif SEKO april, 2000

handlar om fasta regler och strukturer. Ett slags uppfostringspedagogik där man använder belöning och bestraffning.

Båda sidor är dock ense om att inskränkningarna och neddragningarna inom psykiatri och fängelsevården är en stor bov i dramat. Resurserna som krävs för att ta hand om dessa människor finns inte i dagens samhälle. Många släpps ut innan de är redo för det, vilket i många fall har lett till tragiska händelser, så som mordet på Anna Lindh.

6. DISKUSSION

All material och alla autentiska fall som presenterats här är den kalla och hårda verklighet som speglar vårt samhälle idag. När vi började spåna och skriva om detta ämne visste vi inte riktigt hur utbredd psykopati problemet var, nu efter att gått igenom otaliga artiklar, böcker och Internet sidor så kan man egentligen inte förstå sig hur stort problemet är. Det värsta av allt är att det är så dolt i samhället och man ser bara problemet som toppen av ett isberg om ens det. Resten av problemet ligger och guppar under ytan, farligt och hotfullt men likväl osynligt och odefinierbart. Just okunskapen och oviljan att erkänna och hantera psykopati som ett stort samhällsproblem är det som gör att problemet växer.

Vi ville med detta arbete att folk som läser det ska få en ökad kunskap om hur psykopater fungerar i stort, syftet med en ökad kunskap bland människor är självklar, vet man om hur psykopater fungerar kanske man kan undgå att bli lurad och bedragen om man skulle stöta på en i det vardagliga livet.

Sedan vill vi även tvätta bort den felaktiga stämpel som psykopatibegreppet fått, nämligen att alla psykopater mördar, torterar och våldtar. Det finns förvisso en del psykopater som ägnar sig åt sådan verksamhet men det är bara en liten bråkdel. Den stora delen är psykopater som inte hamnar i fängelset, utan gömmer sig bakom en lärarkateter eller en direktörsstol. Det är dessa vi behöver kunskap om eftersom det är väldigt troligt att man någon gång stöter på dem under livet i något sammanhang.

Psykopater i maktens korridorer var något som vi gärna ville utforska. Ämnet har på senare tid figurerat flitigt i media både i USA med bland annat Enron skandalen och i Sverige med Skandia och Trustorhärvan. Psykopater i maktpositioner är känsligt att både skriva och forska

om. Robert Hare sa en gång att kunde han inte studera psykopater i fängelset så skulle hans andrahandsval vara att studera företagsledare. Hur stort är då problemet egentligen? Under arbetets gång har vi gått igenom mängder av artiklar och vittnesmål som både styrker och tonar ned psykopaternas roll i företagen. Siffrorna är motstridiga beroende på vem som gjort undersökningarna, däremot kan man absolut konstatera att det rör sig om ett stort problem. Företagsledare har ju ett väldigt stort ansvar för både företaget och en mängd anställda därför är det viktigt att man kan redan i rekryteringsstadiet kan ta bort rötäggen innan de ställer till för mycket elände. För att de ställer till oreda och elände i företagen där de drar fram är alldeles solklart.

Det största problemet som vi ser det är att forskarna, psykologerna och makthavarna inte riktigt kan enas kring problemet med psykopati. Allt är så osäkert och alla har sina egna åsikter, vissa anser man överdriver, vissa negligerar problemen och de flesta blundar och sopar problemen under mattan. Man måste helt enkelt enas om hur man ska göra.

Första steget är att erkänna psykopati som ett samhällsproblem, steg två är att komma överens om ett tillvägagångssätt och hur man ska angripa problemet. Detta är inget lätt beslut att komma överens om, det kommer att krävas miljontals kronor samt ett massivt resursuppbådande för att överhuvudtaget komma någon vart. Resursuppbådanget kommer att krävas åratals av forskning innan man överhuvudtaget kan starta upp någon ny metod för att komma till bukt med psykopati. Som det ser ut just nu så kommer man ingen vart alls, bland ledande psykologer tycks de flesta ha uppfattningen att psykopati inte är ett tillstånd som går att bota, ingen metod finns som har en uppenbar verkan på dessa människor. Det lilla hopp som finns är om man träffar dessa människor i tidig ålder och kan sätta in behandling redan då. Man har ju tidigare konstaterat att när en människa med psykopatiska drag träder in i tonåren är hoppet i stort sett ute, det enda man kan göra är att vänta tills de psykopatiska dragen klingar ut i 40-65 års ålder. Det enda som är synd är all den elände en sådan människa hinner sprida under de dryga tjuguyåren som kommer mellan tonåren och femtioårsåldern.

Vi konstaterar att det måste upp till debatt om dagens psykvård och dagens fängelsevård och dess brist på resurser. Hade Malexander mördaren och klassade psykopaten Tony Olsson varit den man han är idag om han hade fått den hjälp han behövde som ung? Förmodligen inte, det är något vi aldrig lär få reda på i alla fall. Det man kan konstatera är att Tony Olsson historien är fylld av lidande både av eget lidande och andras, det som är mest horribelt är att det hade

kunnat undvikas om rätt resurser, tid och kunnande funnits och satts in i rätt tid. Det är bara att ta en titt på den ekonomiska kalkylen på Tony Olsson, hans brott har kostat samhället mera pengar än om man satt in resurserna i tid då det verkligen behövdes. Tyvärr visar alla tecken på att vi går mot sämre tider. Dagens ekonomiska klimat har hårdnat och spartider ligger framför oss. Därför är det svårt att tro att dagens psyk och fångvård kommer att förändras till det bättre. Ordet behandling existerar knappt numera utan vården är inställd på förvaring. Hur ska någon kunna behandlas om man inte får den hjälp man behöver? Men enligt våra ledande psykologer så kan man ju inte bota psykopater så därför kanske det är bra att man använder fängelser som förvaringsboxar, lås in dom och släng bort nyckeln som det så passande brukar heta. Det som är problemet här är att de en dag ska komma ut i samhället igen, rehabiliterade eller inte.

Interner och psykopatienter som far jojo mellan fängelset och samhället är ett stort problem som måste uppmärksammas ännu mer och få de resurser de kräver. Börjar man med åtgärder tidigt ned i åldrarna så kan det komma att bli mycket billigare i längden än att vänta och se vad som händer. Det man definitivt kan säga att psykopater kostar samhället stora pengar varje år, hur mycket pengar är nästan omöjligt att kalkylera eftersom psykopati är ju ett slags dolt problem, med dolt menar vi att det är en liten del av psykopaterna som verkligen klassas som psykopater och det är den klickan som åker fast och hamnar inom fängelse och psykvården. Den andra delen är de som inte åker fast utan har kanske ett välbetalt jobb någonstans i samhället. Hur mycket dessa kostar samhället är nästintill omöjligt att uppskatta. Åtgärdsplaner som man måste sätta in för att komma åt psykopatproblemet är följande

- Uppmärksamma problemet, erkänn det som ett problem.
- Utöka och intensifiera forskningen kring psykopati.
- Reformera psyk och fängelsevården, satsa på vård och behandling istället för förvaring.
- Enas om en handlingsplan på hur man angriper problemet.
- Utbilda folk på arbetsplatser, upplys dem om vad psykopati är och hur man hanterar problemet kring det.
- Att politikerna börjar satsa pengar på ungdomsvården och angriper problemen innan de uppstår.

REFERENSER

Böcker

D. Hare, Robert (1997) *Psykopatens värld*. Studentlitteratur. ISBN 91-44-49921-3

Tunbrå, Lars-Olof (2003) *Psykopatiska chefer – lika farliga som charmiga*. Liber AB. ISBN 91-47-07248-2

Lidberg, Lars (2000) *Svensk rättspsykiatri – en handbok*. Studentlitteratur. ISBN 91-44-46561-0

Näslund, Görel Kristina (2004) *Lär känna psykopaten*. Natur och kultur. ISBN 91-27-09794-3

Tidningsartiklar

Hållen, Jonas *Metro* 1997-08-28

Englund, Peter *Dagens Nyheter* 1998-12-24

Norberg, Richard *Personal & ledarskap* - nr 3, 2000

Hedensjö, Björn *Dagens Industri* 2004-08-26

Vidlund, Susanna *Aftonbladet* 2002-10-29

Stein, Caroline *Svenska Dagbladet* – 1999-05-09

Andershed, Hendrik *Svenska dagbladet* 2004-12-14

Andersson, Leif *SEKO* april, 2000

Källberg, Knut-Göran *Expressen* 2003-06-07

Aronsson, Cecilia *Dagens Industri* 2004-06-04

Björk, Carl Artikel *Dagens Industri* 2002-10-28

Fernvall, Lotts & Nord, Malin *Aftonbladet* 2004-11-22

Övrigt

Case Closed: Infamous Criminals (<http://www.bbc.co.uk/crime/caseclosed/criminals.shtml>)

Bilagor

Bilaga 1 Tony Olsson

Skolan

- Möjlighet för Tony att få all undervisning i mindre grupp på fem till åtta elever under låg- och mellanstadiet..... **1 032 000:-**
- Egen speciallärare två gånger i veckan under låg- och mellanstadiet..... **220 800:-**

Sjukvården

- Föräldrautbildning vid 12 tillfällen..... **1 600:-**
- Uppföljning under tre år..... **1 600:-**
- Utredning: 10 träffar med läkare eller psykolog..... **25 000:-**
- Uppföljning: fyra tillfällen per år under fyra år..... **40 000:-**

Om de tidigare nämnda insatserna misslyckats:

- Familjehemsplacering under två års tid..... **511 000:-**

Summa: ca 1,8 miljoner

Så mycket har hans brott kostat

- Åklagarkostnader..... **1 163 000:-**
- Åklagarkostnader..... **1 163 000:-**
- Rättegångskostnader..... **460 000:-**
- Poliskostnader..... **6 344 000:-**
- Rymningen från Hallanstalen augusti 2004..... **2 840 782:-**
- Häktet i två år och två månader á 2000/dygn..... **1 560 000:-**
- Fängelse i elva år och sex månader á 2000/dygn..... **8 280 000:-**
- Advokatkostnader..... **1 561 000:-**
- Skadestånd..... **4 614 000:-**
- Krav hos kronofogden..... **50 950:-**
- Bortfall av arbete: för 13 år efter 18-årsdagen utan egen inkomst på 17 000:- i månaden..... ca **3 600 000:-**

Summa: ca 31 miljoner

Grovt räknat kan man säga att Tony Olsson kostat samhället 29,2 miljoner i onödan.

Bilaga 2 Tobias Jardeberg

Skolan

- Möjlighet för Tobias att få alla undervisning i mindre grupp på fem till åtta elever under låg- och mellanstadiet..... **1 032 000:-**
- Egen speciallärare två gånger i veckan under låg- och mellanstadiet..... **220 800:-**

Sjukvården

- Föräldrarutbildning vid 12 tillfällen..... **1 600:-**
- Uppföljning under tre år..... **1 600:-**
- Utredning: 10 träffar med läkare eller psykolog..... **25 000:-**
- Uppföljning: fyra tillfällen per år under fyra år..... **40 000:-**

Summa: 1,9 miljoner

Så mycket har hans brott kostat

- Åklagarkostnader..... **230 444:-**
- Rättegångskostnader..... **261 200:-**
- Poliskostnader..... **1 509 000:-**
- Rymningen från Mariefredsanstalten september 2004..... **3 224 585:-**
- Häktetid: 6 månader och 12 dagar á 2 000/dygn..... **384 000:-**
- Fängelseid: 4 år och 8 månader á 2 000/dygn..... **3 360 000:-**
- Advokatkostnader..... **583 000:-**
- Skadestånd..... **399 800:-**
- Krav hos kronofogden..... **25 196:-**
- Bortfall av arbete: för 10 år efter 18-årsdagen utan egen inkomst på 17 000:- i månaden..... ca **3 000 000:-**

Summa: ca 13 miljoner

Grovt räknat kan man säga att Tobias Jardeberg kostat samhället 13 miljoner i onödan.